

HOE WAS HET OM VROEGER KIND IN DE ROSMOLENBUURT TE ZIJN?

Verhalen van mensen die schoolkind waren in de Rosmolenbuurt in de periode 1900 – 1950.

Dit boekje is uitgebracht in het kader van het buurtgeschiedenisproject 1983/84. Dit project is opgezet in samenwerking met de Lagere scholen "Willibrord" en "Leeghwater".

<u>Verhaal van:</u>	<u>Over de periode:</u>	<u>Bladzijde:</u>
Evert v.d. Bosch	1940 – 1946	1
Piet Seysener	1938 – 1944	3
Bram Kruit	1932 – 1938	5
Th. Neelen – Vlootman	1926	7
T.M. Dresselhuizen – Graaf	1920 – 1926	9
H. van Langelaar	1910 – 1918	11
G. Scheerman	1908 – 1916	13
B. Vinke	1926	15

Samenstelling: Dini Eekhuis
Typewerk: Marcella de Kreek
Stencilwerk: Henk van Dort
Uitgave: Buurthuis de Kolk
Heijermansstraat 129, Zaandam
Tel: 075 – 16 03 95

Zaandam, februari 1984

Evert.

Evert v.d. Bosch, geboren en getogen in de Leo XIII straat, kind in de oorlogsjaren. Hij was de jongste van drie kinderen. Financieel hadden ze het moeilijk. Vader zat in de werkverschaffing. Hij moest tweemaal per dag een stempeltje halen. Vader was ook veel ziek.

School in de oorlog.

Evert ging op de St. Jozefschool. Deze lag aan de Sijbrandsteeg. Het is vlakbij de plek waar nu de Beatrixbrug ligt. Toen de oorlog uitbrak, zat Evert op de lagere school. Als er luchtalarm was, moesten ze onder de banken kruipen. Je besepte niet wat er aan de hand was, zat onder de bank te spelen. Als je je vinger van onderaf in het gat van de Inktpot stopte, schoot de inktpot omhoog en viel om. Alle inkt stroomde over de bank en de grond.

Als het luchtalarm in het speelkwartier ging, moesten ze snel naar binnen en in de gang op de grond gaan liggen.

De Bakkersschool, die later Fenikschool zou heten, stond in de brand, waardoor de Oostzijde afgesloten was. Om toen op school te komen moest Evert met het pontje bij de Kramerstraat over de Zaan. Daar was een roeiboot en een kleine motorboot waarmee je over de Zaan gezet kon worden. Je kwam dan uit bij Vet in de Westzijde, tegenover Eyer. Dan moest hij naar de Wilhelminasluis lopen, waar je over een klein loopbruggetje over de Zaan kon. Zo kwam hij op school, omdat hij niet door de Oostzijde kon. Een andere weg was er niet.

Oorlog

Soep halen in de gaarkeuken bij de fabriek van Zwaardemaker. Een grote lepel soep per persoon. Op de Burcht was de grote gaarkeuken, daar mocht je soms de pannen leegschrapen.

In een huis naast Coöperatie de Eendracht aan de Oostzijde zaten de Duitsers. Ze hadden er een soort kazerne en een stal met paarden.

Er viel een bom op de Bonifatiuskerk, een huis aan de Bloemgracht brandde af. Everts oudste broer moest naar Duitsland. Hij dook onder in een tuinhuisje, de Kopermolenstraat uit, aan de overzijde van de Gouw – daar waren Volkstuinjes.

Tegen het eind van de oorlog werd bij de Eendracht brood gebakken uit de voedselpakketten uit Zweden. De broodkarren waren versierd met Zweedse vlaggetjes.

Uitstapjes.

Met zijn moeder ging Evert soms een dagje naar Artis. De boot, de Prins van Oranje, bracht ze met muziek aan boord naar Amsterdam. Ook gingen ze per boot naar Alkmaar. De boot van de Alkmaar Pakket ligt nu nog bij Wormerveer in de Zaan.

Toen de vader van Evert in het ziekenhuis lag, gingen zijn moeder en hij per trein op bezoek. Ze gingen dan over de loopbrug bij het grote Glop, dat is een open stuk aan de Zaan, bij café Zaanzicht. Daarna liepen ze door de Westzijde en de Parkstraat. Met de speeltuin Het Oosten ging hij ook wel eens een dagje uit. Met de salonboot vanaf de Glopkade naar Schoorl.

Een hoogtepunt voor de buurt was het bezoek van Prins Bernhard. Bij de opening van de Bernhardbrug reed deze door een aantal straten voorafgegaan door de Verkadeharmonie.

Jong aan het werk.

Evert herinnert zich een vriendje waarvan de ouders een groentenhuis hadden. Toen de vader stierf ging de moeder venten met de kar. Het vriendje en zijn broer begonnen een zaakje als glazenwasser. Ook de dochters van de weduwe Ter Haak brachten vanaf hun 14^e jaar het brood rond in grote broodmanden voorop de transportfiets.

Winkelen.

De boodschappen werden gedaan in de Oostzijde. Daar waren toen heel veel winkels.

Feestdagen.

Met sinterklaas moest je een broodbon mee naar school nemen voor de versnaperingen. Thuis was geen geld om feest te vieren. Met de kerst bleek er geen eten bij de gaarkeuken te zijn. Pas 's avonds om 9 uur kwam het aan uit Wormerveer. Gelukkig heeft een goede buur wat gebracht. Deze heeft hen ook verder in de oorlogstijd met eten geholpen. Soms ging Evert wel langs de deuren om iets te eten te vragen.

Spelen.

De R.K. Voetbalclub V.V.Z. had haar velden achter de woningen van de Leo XIII straat, waar nu de Kon. Williamstraat is. Kaartjesverkoper Plattel woont nog steeds in deze straat. V.V.Z. ging eerst naar de omgeving van het spoorwegviaduct, nog later naar het nieuwe sportpark.

Zaanlandia voetbalde eerst achter de Vergiliusstraat, daarna aan het einde van de Veeringstraat en ging vandaar naar het nieuwe sportpark.

Speeltuin Het Oosten was in de Oostzijde tegenover de Schoolmeesterstraat. Ze moesten daar weg voor de bouw van een pakhuis. Toen werd de speeltuin verplaatst naar de Kramerstraat en nog later in de buurt van de Veeringstraat. Zodoende kwam deze steeds verder van huis.

Speeltuin Theresia kwam van het spoorwegviaduct bij de Hoornse Lijn naar de prof. Struykenstraat. Omdat Theresia toen dichterbij was, wisselde Evert van speeltuin. Op deze plek waren eerst weilanden. De grond van Kees van Nek. Op een deel hield hij vee, op een ander deel mochten de kinderen voetballen. Toen de speeltuin daar kwam hadden ze een

draaimolen, een kabelbaantje, een grote schommelschuit, een loopton en een voetbalterreintje. Op het voetbalveldje begon Theresia met rolschaatsen. Evert heeft nog geholpen met schilderwerk.

Toen de rolschaatsbaan officieel geopend werd door de pastoor mocht Evert het lint vasthouden.

Evert speelde omstreeks 1950 mee in de drumband R.K.D. De trommels en de stokken werden zelf gemaakt door enkele clubleden. Ze oefenden in het clubgebouw van V.V.Z. bij het viaduct.

Het verhaal van Piet Seysener

Hij woonde in de Belgischestraat en vertelt over de periode 1936 – 1946. Zij woonden daar met vader, moeder en elf kinderen in een huis met een voor- en achterkamer. Boven waren twee slaapkamers, een zolder en een vliering. In de woonkamer stond een opklapbed.

De R.K. mensen waren erg onder elkaar en betrokken op elkaar. Ze woonden in een huis van de R.K. Woningbouwvereniging, gingen naar de R.K.-kerk, naar R.K.-scholen, ze speelden in de R.K.-speeltuin, kochten in R.K.-winkels en bezochten het R.K.-verenigingsgebouw. In de buurt van het Albert Hahnplantsoen woonden de socialisten, daar kwam je niet.

Piet ging naar de St. Bonifatiuschool, dat is het gebouw naast het Johannesziekenhuis, waarin nu het laboratorium is gevestigd. Het was een heel eind lopen van de Belgischestraat, naar de Oostzijde en dan langs de Bloemgracht. Als het vroom was het veel dichterbij. Dan kon je bij de Heijermansstraat door een “glop” tussen de tuintjes over het Land van Middelhoven en over sloten en hekken. “Land over zand” werd dat genoemd.

Na schooltijd en in de vakanties werd daar ook gespeeld. 's Avonds na het eten mochten de kinderen nog even “bij de banken” spelen. In het midden van de Belgischestraat was een plantsoen met banken. Daar zaten ook veel oudere mensen. Soms kreeg je een dropje van hen. Op zondag kregen ze een cent, daarvan kon je wat lekkers kopen bij Uitendaal in de Hovenierstraat, die een winkeltje in de voorkamer had.

De broodbakker van de R.K. Coöperatie De Voorzorg kwam elke dag langs met de bakfiets. Eenmaal per week werden de boodschappen thuisbezorgd door de Coöperatie. Dat was aan het eind van de Rosmolenstraat bij de Kramerstraat. Van de Coöperatie waren zijn ouders lid. De kinderen van de leden gingen één keer per jaar met wel 6 bussen naar Valkeveen. Ook werd er sinterklaasfeest gevierd in de Bond, ook al een R.K.-gebouw dat eigenlijk de Volksbond heet. De toneelvereniging Z.V.T. repeteerde daar. Er werden

toneelvoorstellingen, film- en kindermiddagen gegeven.

Een enkele boodschap tussendoor werd wel bij Klitsie gehaald. Die had een winkeltje in het smalle stuk van de Belgischestraat. Die had bijna geen voorraad, maar als je 's ochtends kwam vragen zorgde hij dat hij het 's middags had.

Wat Piet als kind het meest verbaasde waren de huizen in de Rosmolenstraat. Daar werd beneden en boven afzonderlijk gewoond door verschillende gezinnen. Gek, boven hoorde je toch te slapen, maar daar was bovenaan de trap een huiskamer. In de Schoolmeesterstraat werden strontvaatjes opgehaald, de andere straten hadden al waterclosets.

Er was een grote verbondenheid met het buitenleven. Aan de overzijde van de Heijermansstraat, bij het In 't Veldpark zou gebouwd gaan worden. De kinderen speelden er “op de blubber”, bouwden er hutten e.d.

Met vakantie gingen ze nooit. Altijd werd er in de buurt gespeeld. Als ze wilden zwemmen gingen ze naar het open zwembad "Schoon genoeg" in de Zaan bij William Pont. Lopend langs de Oostzijde.

De Burcht over en dan bij de Prins Hendrikkade met het gratis gemeentepontje over de Zaan.

De R.K.-speeltuinvereniging St. Theresia was helemaal aan de spoorlijn bij het V.V.Z.-terrein. Nu zit daar Kakes met bouwmaterialen. De kinderen kregen brood mee, liepen langs de Oostzijde naar de speeltuin en bleven daar de hele dag. De Oostzijde was de enige mogelijkheid om daar te komen. De Veeringstraat was de laatste straat, verder was er alleen bebouwing langs de Oostzijde en weilanden.

Albert Heijn was heel bepalend voor de buurt. De arbeiders kwamen per trein uit Amsterdam aan, liepen naar de Zaan, werden met een veerpont overgezet. Er was een veerboot ter hoogte van de Kramerstraat en één bij de Grootscheepmakerstraat. 's Zomers lagen de werkmensen in de middagpauze te vrijen in het gras. Op de hoek van de Klampersstraat was de kantine. Ook 's avonds was daar altijd veel activiteit. Albert Heijn woonde zelf in een groot huis tegenover de Grootscheepmakerstraat. Bij de bevrijding in 1945, schonk hij Ranja voor elke voorbijganger.

Bij het Zuidervaldeurspad waren sluizen naar de Zaan. Er was daar een hoge brug die niet open kon; een kluft waar het verkeer overheen moest. Valdeur had iets te maken met het verval, de waterhoogte.

Bij de Valdeursluis stonden altijd wat mannen; het was een soort praathoek. Zij pruimden en spuugden op straat of in de sluis. Als er een kar aankwam die niet tegen de kluft op kon, hielpen ze mee duwen.

Bram Kruit kwam in 1932 in de Belgischestraat wonen. Hij was toen zes jaar.

Bram woont nu tegenover het huis waar hij vroeger woonde. Jarenlang was hij weg, maar nu is hij heel blij op de oude stek terug te zijn. Dicht in de buurt woont ook nog zijn vriendje van toen, Henk van Langelaar junior. Ze speelden veel bij Bram op zolder, want de ouders van Henk hadden het druk met de winkel.

Soms moest Henk voor zijn vader spullen halen. Ze bewaarden de melk in ijsblokken die door de ijsauto dagelijks werden gebracht.

In de Kopermolenstraat was een winkelier die een koelkast had en daardoor meer voorraad kon houden. Op een woensdagmiddag moest Henk daar een fles havermoutpap gaan halen. Onderweg hield Henk de fles op zijn kop. De dop ging stuk en alle havermout over de grond. Wat kreeg Henk op zijn donder van zijn vader. Op een keer zaten ze bij Henk thuis in de woonkamer te spelen. Henk had een stoommachientje. Dat stond op tafel onder de nieuwe lamp. Hij werd gestookt met een spiritusbakje. Helaas was het afsluitdopje weg. Ze hadden een stompje potlood met de punt naar boven als dopje gebruikt. Toen het keteltje een tijd gedraaid had, raakte de druk van de ketel af. Bij het maken van nieuwe stoom ontstond overdruk, waardoor de lijm van het potlood smolt. Het potlood schoot rechtstandig omhoog in de nieuwe lampenkap.

Bram en zijn vriendjes waren geen lieverdjes, ze haalden heel wat kattenkwaad uit Er was nooit geld om weg te gaan. In de vakantie vermaakte je je de eerste weken nog wel, maar op het laatst werd veel kattenkwaad uitgehaald. 's Avonds speelden ze verstoppertje in de Kramerstraat. Daar waren veel stegen tussen de huizen waar je goed weg kon komen.

Visvrouw Marie kwam langs de deuren met haring: drie Hollandse Nieuwe voor een dubbeltje. In de schemering hielden de jongens een oud emailen bord omhoog en riepen hun bestelling tegen haar. Marie maakte de haringen schoon, maar als ze dan met de haringen kwam aanlopen maakten de jongens dat ze wegwamen. Ze renden een steeg in met Marie achter zich aan. Die ene keer hadden ze pech. De bewoners hadden die dag een poort in de steeg gemaakt zodat ze niet weg konden. Marie sloeg er flink op los.

Voetballen deden ze soms met een bal, soms met een prop papier, net wat op dat moment beschikbaar was. Ze speelden op een pleintje in de Rosmolenstraat tussen de Kramerstraat en de Eendrachtstraat. Een paar keer per jaar, meestal in het voor- en najaar, was het pleintje slagveld tussen de katholieken en niet-katholieken. In die weken dat gevochten werd ging geen jongen alleen de straat op. Als zo'n periode voorbij was speelden ze weer gewoon samen. Soms gingen ze zwemmen in de Wijde Wormer, lopend heen en terug. De Zaan was toen al vuil.

School.

Bram ging naar de Bakkerschool. Hij stotterde, maar in de derde hielp juffrouw Kraan hem ervan af. Elke dag liet ze hem een half uurtje nablijven. Terwijl zij schriften nakeek, moest hij hardop lezen. Zo kwam hij er grotendeels van het stotteren af.

Ze spaarden 5 cent per week voor het schoolreisje. Per bus werd een uitstapje gemaakt. Onderweg kreeg je schoolfeestbier. Dat was een kogelflesje met prik. De volgende dag was je hele schoolreisje verpest omdat je er dan een opstel over moest schrijven.

Crisistijd.

De vader van Bram werkte in de ouwelfabriek, daar maakten ze wafels voor ijs. 's Winters was vader zonder werk. Boodschappen deden ze waar het het goedkoopste was. In de ijzige kou over de Oostzijde moest Bram gehakt halen bij een slager in de Klauwershoek. Moeder deed daar een halve zak havermout door, zodat ze "veel gehakt" kreeg.

Uitstapje.

Op een dag mocht hij met de familie van vriendje Henk mee uit. Ze sloten de winkel een dag en met tassen vol broodjes en limonade stonden ze klaar voor vertrek. Toen kwam er een grote luxewagen met chauffeur voorrijden, waarmee ze naar Bakkum gingen. Eerst gingen ze naar de duinen en daarna over de oude Zeeweg van ruwe klinkers naar het strand. Bram keek zijn ogen uit bij de zee. Dit was een grote belevenis voor hem.

Winter.

Eerst leerde je schaatsen op de Gouw. Aan het eind van de Belgischestraat bonden ze hun schaatsen onder. Toen ze tochten gingen maken, schaatsten ze van daar wel helemaal tot aan het IJsselmeer. Bij maanlicht gingen ze 's avonds naar Oostzaan. Tegen de oostenwind heen, in razende vaart terug met de wind in de rug.

Feesten.

Met Sinterklaas stond er een teil met pakjes voor de deur. Opoe, die het bij hen vierde, was dan altijd even weg. Het hele jaar werd er gespaard en gebreid.

Met Kerst ging Bram eenmaal met zijn moeder naar een Luthers kerstfeest. Dat vond hij maar niets. Zijn moeder was van huis uit Luthers maar raakte in de crisistijd haar geloof kwijt.

Op Koninginnedag, 31 augustus, gingen ze met alle scholen naar het gemeentehuis om vaderlandse liederen te zingen. Door sneller te zingen probeerden Bram en zijn vriendjes het tempo op te jagen. Ze genoten als het daardoor een chaos werd.

Tegen 1 mei kreeg Bram een briefje mee naar school voor vrijaf. Daarom werd hij wel uitgescholden voor 'Rooie Hond'. Hij vierde de eerste mei op de Westzanerdijk, waar spelen werden georganiseerd voor kinderen van leden van de SDAP en het NVV.

Met Luilak stonden ze 's nachts om vier uur op. Dan stookten ze een groot fik op het pleintje tot ze de politie achter zich aan kregen. Door de steegjes waren ze gauw weg. Ook lieten ze een zootje blikken achter zich aan rammelen. Om zes uur werden bij bakkerij Ter Haak (waar nu de wasserette is) warme bollen gehaald.

De brand in de Bakkerschool.

In 1940 werd de Bakkerschool gevorderd door de Duitse troepen. De kinderen werden verdeeld over de andere scholen in de buurt. Bram ging toen al naar de Ambachtsschool in de Westzijde, wat nu de Nieuwe Vaart is. Later werd de Bakkerschool Arbeidsbureau. De mannen moesten er gekeurd worden voor werken in Duitsland. De school werd door een verzetsgroep in brand gestoken. De brandweer spoot er een beetje naast, zodat de school helemaal afbrandde.

Mevr. Th. Neelen – Vlootman uit de Bouwmeesterstraat heeft haar herinneringen op rijm gezet.

Onze straat in 1924

Op de Bouwmeesterstraat ben ik geboren
En voor iedereen die het wil horen:
Ik woon er nog even fijn
En hoop dat dit nog lang zo zal zijn.
In die tijd heette de straat nog Smitspad
En er woonden kinderen zat.
Het wemelde er gewoon van
Elk huisgezin had een heel groot span.
Acht of negen kinderen was niets in die tijd.
Je raakt de tel wel eens kwijt.
Met mooi weer was het erg druk op straat,
Iedereen begrijpt wel hoe dat gaat.
't Was dan een gejoel en gehol
En de hele straat was dan vol.

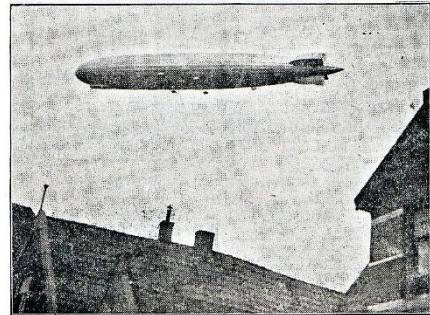

Er werden veel spelletjes gedaan,
Je kon zomaar midden op straat gaan.
We deden touwtjespringen en priktollen
En ook opschuiders: en wij maar hollen.

De oudere mensen zaten op straat te kaarten
Of heel gezellig met elkaar te praten.
Ik kan me nog heel goed herinneren:
De hele straat vol met kinderen.
't In 't Veldpark, dat was er nog niet, daar was niets aan de hand,
Want alles was daar nog land.
En als het Luilak was, in nachtelijke uren,
Dan stikte het van de vuren.
Er was ruimte genoeg, in overvloed,
Ja, dat weet ik nog heel goed.

Ook het overvliegen van de "Graaf Zeppelin".

Dat zit er bij mij nog heel goed in.
Die grote sigaar, die bracht wat teweeg,
De hele straat stroomde toen leeg.
Toevallig dat het juist zondag was,
Iedereen natuurlijk in zijn sas.
Het was een mooie afleiding, dat kun je begrijpen.
't Was bar gezellig, want iedereen stond te kijken.
't Was een heel gezellige tijd,
Die herinnering raak ik nooit kwijt.

Gefotografeerd boven Krommenie

Onze straat kreeg een nieuwe naam, je weet hoe dat gaat,
Toen heten we heel deftig de Smitstraat.
Ik ging naar school op de Bloemgracht
En later naar de grote school, wat een kracht.
Daar werd toen door nonnen les gegeven
En daar moest je heel keurig van leven.
Ze waren precies en vreselijk preuts,
Ik weet het nog goed, het is heus.

Na de oorlog veranderde de naam van onze straat weer,
Dat was dus voor de derde keer.
Nu werd hij genoemd naar buurman Jan,
Van wie de bezetter het leven nam.
Hij is omgekomen in de oorlog,
Iedereen weet het nog.
En omdat onze straat nu Jan Bouwmeesterstraat heet,
Geloof ik dat niemand hem vergeet.
Dat waren herinneringen van toen,
Iedereen moet het hier maar mee doen.
Ik hoop nog lang te wonen op de Bouwmeester "boulevard",
Dat is echt, heel echt waar.

(* Smitstraat wordt eigenlijk met een d geschreven – Smidstraat)

Mevr. T.M. Dresselhuizen – Graaf is nu 70 jaar. Zij vertelt over de periode van ongeveer 1920.

Ik ben geboren in de Schoolmeesterstraat. Mijn vader werkte bij Zwaardemaker; eerst als Gortepeller, later werd hij chef van de silo. Die staat nog aan de Oostzijde, vlakbij de plek waar ik nu woon. In 1918 is mijn zusje overleden aan de Spaanse griep. Ik was de tweede dochter. Later kreeg ik nog twee zusjes. Eén heette weer Bets, net als mijn overleden zusje.

Later woonden we in de Birmastraat, dat is nu de Zwaardemakerstraat. Daar woonden alle geloven door elkaar. De kinderen naar verschillende scholen, maar na schooltijd speelden ze allemaal samen. Henk van Langelaar sr. was mijn buurjongen. Zijn zusje Sijtje zat bij mij in de klas.

School.

Ik ging op de Bakkerschool aan de Oostzijde. Dat was een openbare school voor arbeiderskinderen. De kinderen van rijke families in de grote huizen aan de Oostzijde gingen met de pont over de Zaan naar school in de Stationsstraat. Ik ging graag naar school, het was er gezellig. Hoofd was meneer Jager, een aardige man. Ik zat bij juffrouw Witte in de klas, ook een lief mens. Het was de zuster van Dirk Witte, de liedjeszanger. Er was ook nog een onderwijzer, die viool speelde samen met een leerling.

De Gymnastieklessen werden op het schoolplein gegeven. 's Zomers hadden we schoolzwemmen. Van de Oostzijde liepen we met de klas naar de Prins Hendrikkade. Daar was een trekpontje met een lier met staalraad. Als er een schip kwam lieten ze de staalraad naar de bodem zakken. Na het zwemmen moest je over een sintelpad terug en dan kwam je vuil thuis.

Eénmaal per jaar was er schoolfeest. Met een muziekkorps voorop ging het in optocht naar de Damkade. Daar lag de stoomboot “*De Koophandel*” klaar. Deze vervoerde eigenlijk vee naar de markt, maar werd voor deze gelegenheid goed schoongemaakt.

Om er mooi uit te zien, deed ik de avond tevoren “*papillotjes*” in het haar, zodat ik de volgende dag krullen zou hebben. Met de boot ging het naar Alkmaar. Tante Alie die in

Alkmaar woonde, kwam kijken. We liepen van de boot naar het trammetje dat ons naar Bergen bracht.

Ook gingen we een keer naar Valkeveen, dat ging ook met de boot en de tram. Met mijn ouders ging ik weleens naar Amsterdam. Dan gingen we winkelen of naar Artis. Of we gingen naar tante Alie in Alkmaar. Alles met de boot. Je was uren onderweg, want er waren veel aanlegplaatsen.

Spelen.

Wat we deden? Hoepelen, hinkelen, touwtje springen, tollen. Speelgoed maakte mijn vader zelf. Ook liepen we wel mee met het draaiorgel: bouwden een tentje van moeders droogrek; lieten ons slepen achter de wagens van Van Gend en Loos over de Oostzijde. “*Bossen*”, kraaltjes gooien in een kuiltje was een spel voor meisjes. De jongens deden ‘potje pikken’, dat was met knikkers.

Er waren toen nog geen speeltuinen en buurthuizen. De school en het schoolplein waren het centrale punt in de buurt. Elke week kwam de taaiebakker aan de deur. Zwarte taai was een snoepje. Hij had een bruine zak op zijn rug. In die zak zaten vijf bussen met snoepjes. Voor een dubbeltje kreeg je uit elke bus wat.

Ook was er een man met een viool. Hij speelde en hij zong erbij "Marleentje Marleentje". Dan ging hij langs de deuren geld ophalen. Er kwam ook een man met schoensmeer en lucifers. Die had iets aan zijn handen en in die tijd kreeg je geen uitkering.

Cent van 't blad: als je een cent had, kon je daar van alles voor kopen. Zoethout, duimdrop, cocosbroodje, pepermuntstok. Wij hadden veel tijd nodig uit te kiezen wat we voor onze cent zouden kopen.

Feesten.

Met Sint Maarten trokken we langs de huizen, net als nu. Met Sinterklaas mocht ik een mandje opzetten bij de kachel. 's Ochtend was het mandje weg. Dan mocht ik het gaan zoeken en vond het terug met een paar pantoffels of wanten, een suikerbeestje, een taaipopje, een opgepoetst sterappeltje. Voor speelgoed was geen geld.

Met Kerst hadden we een opvouwbaar kerstboompje in de mooie kamer met echte kaarsen erin. Met Pasen kreeg ik een suikerei en met Pinkster nieuwe zomerkleren. Luilak was toen al een zootje, gesleep met van alles, brandjes.

Armoede.

De Oostzijde was een echte winkelstraat, vooral aan de Zaankant. Er waren ook veel cafés. Als de arbeiders de hele dag met balen gort gesjouwd hadden, lustten ze wel een borreltje. Het was een soort drugs voor hen. Bij sommige cafés kon je aan de Zaankant erin en op de Oostzijde er weer uit.

De sjouwers verdienden veel geld als een schip gelost moest worden. Losse arbeiders verdienden wel driemaal zoveel als mensen met vast werk, maar als ze geen werk hadden, kregen ze niets. Er kwamen schepen met hout, rijst, gort en zo. De sjouwers werden per keer aangetrokken. Mijn vader had vast werk, maar dat betekende vaak ook vaste armoede.

Vroeg aan het werk.

Er was een groot klassenverschil. De rijke kinderen gingen naar de H.B.S. in de Westzijde, de arme kinderen moesten na de lagere school aan het werk. Ik was 12 jaar toen ik in betrekking ging voor halve dagen. Ik werkte in een gezin met drie kinderen, waarvan de moeder ziekelijk was. Toen de vrouw de f 2,-- per week niet meer kon missen, moest ik weg. Toen kreeg ik een ander dienstje.

Op mijn 15^e mocht ik een middag per week naar een naaicursus. In 1901 met de schoolwet kwamen de Ambachtsscholen, de huishoudscholen en Uloscholen. Toen konden arbeiderskinderen ook langer naar school.

Henk van Langelaar senior en de Schoolmeesterstraat

Hij werd in 1905 geboren in de Schoolmeesterstraat. Verschillende keren verhuisde hij, maar toch bleef hij 78 jaar lang in dezelfde Schoolmeesterstraat wonen.

Alle straten (paden) liepen van de Oostzijde tot de Rosmolenstraat, alleen de Schoolmeesterstraat werd na 1900 verlengd. Elk pad had een zuid- en een noordkant met daartussen een sloot. Vanuit de Schoolmeesterstraat keek je aan de zuidkant tot het Diaconessenhuis op de Bloemgracht. Waar nu het Johannesziekenhuis staat, was toen de tuinderij van Schone. Op de parkeerplaats staan nog twee grote oude bomen. Boer Splunter woonde bij het Valdeurspad, de voorkant van de boerderij was aan het Molenpad.

Aan de noordkant van de Schoolmeesterstraat keek je op de Zaan. De molen het Honingvat lag in de weilanden. Vanaf de Oostzijde liep een sintelpaadje door het land. Je kon er ook per schuitje naar toe.

De Rosmolenstraat hield op bij de Schoolmeesterstraat. Later, toen de Rosmolenstraat werd verlengd, moesten de houten huizen die in de weg stonden, worden afgebroken. Het zand voor de aanleg van de Rosmolenstraat kwam per schip aan bij het Grote Glop. Daar vandaan werd het per handkar vervoerd. Elke arbeider liep 40 tot 50 meter met een kar, zette hem neer en liep terug. Zo waren er heel wat arbeiders in touw om de karren vol zand op de bestemde plek te brengen.

De molen de Woudaap stond waar nu de Brusselsestraat is. Op een zaterdagavond in 1915 brandde deze af. De klokken luidden, de oude brandspuit met pompen rukte uit. Iedereen ging kijken. Er was weinig vertier in die tijd.

De arbeiders werkten toen 's zaterdags nog een hele dag. Pas in 1918 werd de 'Engelse zaterdag' ingevoerd. Toen hoefde er maar een halve zaterdag te worden gewerkt.

Bij de Herderstraat stond de boerderij de 'Tuin der Nederlanden' met het front naar de Oostzijde. Deze boerderij stond 'in verdan', wat betekent dat hij wat achteruit van de weg stond. Op het land van deze boer werden de 'Oranjefeesten' gevierd.

School.

Henk ging naar de Bakkerschool aan de Oostzijde. Hij was geen uitblinker maar kon goed meekomen. De hoofonderwijzer was Johan C. Kieviet, de schrijver van Dik Trom. De beste herinneringen heeft Henk aan meester Flentrop, een goed pedagoog, die geen rietje nodig had om zijn gezag te handhaven. Als je goed je best had gedaan, kreeg je een kruisje. En als je tien kruisjes had kreeg je wat lekkers, een reep of een taaipopje. Henk zat vier jaar bij hem; dat was twee jaar, want je ging elk half jaar over. Toen de meester overleed, kwam er een ander, die bij het minste of geringste een klap gaf, met een stok of een riem. Maar op het schoolplein was het altijd gezellig.

Winter.

Als er ijs lag, kon je naar school schuin oversteken over weilanden en sloten. 'Land over zand' noemden ze dat. De houtfabriek van Middelhoven en de Oostzaners hadden de sloten nodig voor het vervoer. Er werden arbeiders ingezet om het ijs aan stukken te zagen. De kinderen werden daar kwaad om en scholden op de arbeiders.

De sloot in de Schoolmeesterstraat was heel breed. Daar werden wel schaatswedstrijden georganiseerd om spek en bonen. Het stuk sloot tot de Gouw was dan versierd met vlaggen. Op het land speelde een draaiorgel. In 1918 is de sloot gedempt.

Spelen.

Het terrein bij de Oostzijde, waar vroeger de molen de Pauw in had gestaan, was afgesloten met een schutting. De jongens klommen erover en speelden daar. Voetbal met een prop papier met een touw er om. Of bikkelen: strepen in de aarde, met knikkers gooien; wie het dichtst bij de pot was had gewonnen. Allemaal waren ze even arm, je vermaakte je op straat; alles speelde zich af in de eigen buurt.

Ze speelden ook bokkie springen. Eén moest tegen de muur staan, de anderen moesten op zijn rug springen. Wie ervan af viel, moest er achter gaan staan. De overigen moesten overspringen van de ene rug op de andere.

Uitstapjes.

Een enkele keer ging hij met zijn vader met de boot naar Amsterdam. Een retourtje kostte een dubbeltje. 's Zondagochtends naar de markt in de Jodenbuurt of naar een doorlopende voorstelling in de bioscoop. Hij ging ook wel bij een tante in Amsterdam op bezoek, desnoods lopend als hij geen dubbeltje had. Toen Henk ongeveer vijf jaar was, ging hij met vader per trein naar Deventer naar familie van vader. Grootvader, die in Deventer schoenmaker was, net als vader, kwam jaren later ook een keer in Zaandam op bezoek.

Aan het werk.

Elf jaar was Henk, toen hij van school ging. Hij was de oudste van zes kinderen en moest geld verdienen. Eigenlijk moest je tot 13 jaar naar school. Hij werd hulpje van een melkboer in de Belgische straat; ventte met een emmer melk langs de huizen. Na een half jaar werd hij aangehouden door de recherche. Vanwege zijn leeftijd moest hij ontslag nemen bij de melkboer, maar werd niet naar school gestuurd. Zijn moeder zocht een ander baantje voor hem. Toen werd hij inzeper bij een kapper. Op zaterdag werkte hij daar van 's ochtends 7 tot 's avonds 10 uur. Hij verdiende één gulden per week; mocht 's avonds een boterham mee eten.

Watersnood in 1916.

De hele buurt stond onder water. Iedereen moest uit de huizen. Eerst werden Henk en zijn broer ondergebracht in de Bakkerschool. Moeder ging ernstig ziek naar haar zuster op het Vissershof, vader bleef thuis op zolder schoenen lappen.

Later gingen beide jongens naar een oom in Haarlem en daarna naar een tante in Amsterdam. Van 10 januari tot april stond alles onder water. Begin maart mochten ze weer naar huis. Moeder was weer beter, er lagen planken langs de woningen, voorlopig werd op de bovenverdieping gewoond.

Oorlog in 1914 – 1918.

Er kwamen Belgische vluchtelingen naar Zaandam, die werden opgevangen in gebouw de Volksbond. De bedoeling was toen, om een Belgische buurt te bouwen, maar dit plan werd doorkruist door de ontwikkelingen van het verkeer. In een nieuw plan werd de Heijermansstraat aangelegd en de Belgische buurt bleef beperkt tot een paar straten.

Het verhaal van de heer G. Scheerman, geboren in 1902.

De heer Scheerman woonden aan het Konijnenpad en later aan de Oostzijde. Omstreeks 1908 ging hij naar de Bakkerschool. Als er ijs was, gingen ze met meester schaatsen; eerst naar Oostzaan, daar de weg over en verder, wel tot Monnikendam en Marken.

Aan het Konijnenpad woonden ze in een huis met een blauwe schouw, waarop de Bijbelse geschiedenis stond afgebeeld. In vergelijking met anderen hadden ze het rijk. Vader dronk niet en moeder werkte er soms wat bij. Eerst werkte vader bij rijstpellerij de Birma. Toen deze in 1916 stopte ging hij met petroleum venten. Moeder regelde altijd alles. Ze zorgde dat er altijd voorraad was. Daardoor kregen ze het een poosje heel arm, maar daarna kregen ze het weer goed.

Spelletjes.

De Oostzijde is een dijk van de Zaan. De grote boerderij bij de Hovenierstraat lag lager dan de dijk. Daar werd op het schuine stuk geknikkerd. Op zondag deden de grotere jongens centen steken. In de modder werd een figuur getekend. Ieder gooide een cent. Wie in de pot had gegooid kreeg alles wat boven de streep lag. Om wat onder de streep lag werd kruis of munt gegooid. Het werd met een grote groep gespeeld.

Voor voetballen werd een bal gemaakt van een prop papier met een touw er strak omheen getrokken. Zo ontstond een netje. Ze voetbalden op de Oostzijde tegen andere straten en ook wel op de Burcht tegen de Zuiddijk.

Pinkelen deden ze ook, dat is een houtje met twee punten waarop je met een stok sloeg. Verder had je ook nog de 'plaatjeskermis'. Dan werden plaatjes voor de plaatjesalbums van Verkade en Hille b.v. geruild en verhandeld. Dat gebeurde ook in de onderdijk van de Oostzijde.

Zwemmen en vissen.

In 1912 werd de Belgischestraat aangelegd. Er lag toen veel zand bij de Zaan tegenover de Schoolmeesterstraat, waardoor de Zaan daar aan die kant ondiep werd. Daar leerden hij en zijn broertje zichzelf zwemmen. Op het laatst zwommen ze midden in de Zaan en lieten zich door de schippers van de kleine groentebootjes, die van Langedijk op weg waren naar de veiling in Amsterdam, aan een lijntje voorttrekken, soms wel tot aan de sluis.

Vissen deden ze in de Zaan en in het Oostzijderveld. Alle sloten liepen tot de Oostzijde. Hij hielp de melkboer en spaarde wat hij verdiende. Toen hij f 4,- bij elkaar had kon hij de oude jol van de melkboer kopen. Met die jol trok hij het Oostzijderveld in om te vissen. Grootvader die aan de Oostzijde woonde en beroepsvisser was, nam hem ook vaak mee.

Een uitstapje.

Niemand ging met vakantie. Op school waren maar enkele kinderen die wel eens in de trein hadden gezeten. Op een keer ging hij met vader, moeder, broer en een bevriend gezin een dagje uit. Ze liepen naar Westzaan, stapten daar op de boot van Amsterdam naar IJmuiden. In Velsen gingen ze van de boord. Ze liepen naar Wijk aan Zee, door de Breesaap, een mooi bos waar nu de Hoogovens zijn. Daarna liepen ze langs het strand naar IJmuiden. De vaders droegen grote tassen met eten voor onderweg.

Bij de Noorderpier gingen de moeders in het zand zitten. De vaders trokken met de jongens de pier op. Ze keken naar de duikers met grote koperen helmen. Kochten een scharretje en terug bij de moeders werd het meegebrachte eten opgegeten. Terug met de boot van IJmuiden naar Westzaan. En toen gebeurde er iets heel bijzonders. Waarschijnlijk hadden de vaders een goede week gehad, want er werd een brikje gehuurd. Per rijtuig kwamen ze thuis. De hele buurt vergaapte zich aan zoveel deftigheid.

Er waren kinderen die op zondag de straat niet uitkwamen, omdat ze geen schoenen hadden en geen nette kleren.

De Zaan en de Oostzijde – belangrijke handelsader.

De Oostzijde was vroeger een belangrijke straat. De Zaan had zijn verbindingen met de hele wereld. Bij de rijstpellerij kwam de rijst uit India aan, werd gepeld en in zakken gedaan en werd verscheept naar alle werelddelen. De stoommachine in de rijstpellerij stampde zo hard, dat je thuis op je stoel zat te trillen.

In de Oostzijde waren veel winkels en cafés. Als de mannen hard gewerkt hadden bij het lossen of laden lustten ze wel een borrel.

Het vervoer ging het meest over het water. Schuiten met pulp kwamen aan in de Zaan. De platten uit Oostzaan kwamen via de schut in de Valdeurssloot in de Zaan. Vol pulp moesten ze terug geboomd worden. Van de stijselfabrieken gingen grote vaten met afval naar de koeien. Ook het vee werd op de platten vervoerd. Er konden 8 tot 10 koeien in een plat.

Voor de woningbouw aan de Rosmolenstraat kwam er een schuit bij het Grote Glop met 12.000 stenen. Er waren vier platte wagens en één paard. Een wagen volgeladen, het paard ervoor en naar de bouwplaats. Het paard werd terug gebracht, waar intussen weer een wagen volgeladen was. Daarna kwam het paard weer terug met een lege wagen van de bouwplaats. Zo konden de arbeiders op beide plekken aan het werk blijven en was er maar één paard nodig. Dat was ongeveer 1920.

De Rosmolen.

De molen de Rosmolen waar de buurt uiteindelijk haar naam aan ontleend, stond aan de overkant van de Gouw op 100 meter van het Honingvat.

Dit is het Oostzijderveld met links molen de Woudaap en rechts molen het Honingvat, 1915. De laatste molen stond ter hoogte van de Brusselsestraat.

B. Vinke, kind aan het Valdeurspad in 1925.

Bij het zien van de tekening van het Zuidervaldeurspad in de buurtkrant ging mijn hart open van blijdschap. Mijn jongensjaren gingen als een flits voorbij. In 1925 kwamen we met mijn ouders uit Kampen op dit pad wonen. Wat die sloot voor ons betekend heeft in onze jongensjaren, dat was heel wat.

Het was een slagader van alle boeren die daar in de omtrek zaten, uit Oostzaan en omstreken. En ook voor de eendenboeren uit Oostzaan en het houtbedrijf van Middelhoven. Want deze sloot was in deze buurt de enige verbinding met de Zaan.

Maar het belangrijkste was deze sloot voor ons omdat we er zoveel leerden. Ondanks de '1' en de drollen leefde de natuur er volop in. In die sloot zag ik als jongen van 6 jaar het leven van stekelbaarsjes, snellen, bloedzuigers, kikkers, kleine kreeftjes en ook de ratten die hier in groten getale aanwezig waren.

Ik zwierf met mijn vriendje soms uren door het land dat achter het Zuidervaldeurspad lag. Dit was het land van Middelhoven, gehuurd door boer Splunter*. Deze boer zat aan het Molenpad, dat rechtstreeks in verbinding stond met onze sloot. Wij zaten soms met alle jongens van dit pad, en dat waren er nogal wat, want je had hier veel grote gezinnen, op stekelbaarsjes te vissen. Dat was een geweldig fijne bezigheid. Dit gebeurde met een stok waaraan een garendraadje bevestigd was. In het midden van deze draad was een lucifer bevestigd, met aan het eind van de draad een worm. Hier kon je uren mee bezig zijn. In deze sloot hebben we eigenlijk alles geleerd; zwemmen, schaatsen.

Ik wil nog een leuk voorval vertellen wat wij als jongens van het Zuidervaldeurspad en het Molenpad beleefden. Voetballen werd veel bedreven, maar een voetbal kostte veel geld en dat was er niet. Wij wisten daar wel wat op. We trommelden alle jongens bij elkaar en richtten een voetbalclub op. 's Morgens voor schooltijd kwam een groepje bij ons in de schuur bij elkaar. We maakten een brief op voor burgemeester Klaas ter Laan. Daar mochten geen spel- of taalfouten in staan of inktvlekken op zitten. Want als je daarmee bij hem kwam, stuurde hij je weer terug. Maar werd het goed bevonden door hem, dan kreeg je er een stempel op en dan mocht je geld ophalen om een bal te kopen. Hij was dan zelf de eerste om er 50 cent of een gulden op te tekenen. Wij wisten precies waar we wezen moesten om geld op deze lijst te krijgen en een eren bal te kopen. Wij hebben veel beleefd en ons nooit verveeld, en in alle armoede van die tijd toch erg veel plezier gehad.

Er zijn zoveel verhalen uit die tijd te vertellen, zodat je wel duizend vellen kan vol schrijven. Er staat zelfs nog een huis op de tekening waar onze zoon is geboren, waar we nog tien jaar gewoond hebben en waar we met veel genoegen aan terug denken.

Nog wonen we in de omgeving van deze buurt, eigenlijk op de plaats waar de boerderij van Splunter* was. In heb een kleine aanloop tot deze tijd gegeven, maar er is nog zeker veel te vertellen uit die tijd, dat je er wel een boek over kunt schrijven. Het heeft me veel plezier gedaan om hieraan mee te werken.

* De correcte naam is Van Splunteren. Hier de boerderij bij het Molenpad.